

MUUSIKA JA MUUNDUS

ACTA UNIVERSITATIS TALLINNENSIS

Humaniora

SARJA KOLLEGIUM

Cornelius Haselblatt (Groningeni Ülikool)

Jüri Kivimäe (Toronto Ülikool)

Daniele Monticelli (Tallinna Ülikool)

Ulrike Plath (Tallinna Ülikool)

Rein Raud (Tallinna Ülikool)

Thomas Salumets (Briti Columbia Ülikool)

Marek Tamm (Tallinna Ülikool)

Peeter Torop (Tartu Ülikool)

Anna Verschik (Tallinna Ülikool)

Tallinna Ülikool

Margus Ott

MUUSIKA JA MUUNDUS

VALIK KLASSIKALISI TEKSTE
HIINA MÕTTEPÄRIMUSEST

TLÜ Kirjastus
Tallinn 2021

ACTA Universitatis Tallinnensis

Acta Universitatis Tallinnensis. Humaniora
Margus Ott
Muusika ja muundus
Valik klassikalisi tekste hiina mõttepärimusest

Raamatu väljaandmist on toetanud TLÜ Konfutsiuse Instituut
ja Eesti Kultuurkapital

Toimetanud Tauno Kelder
Konsultandid Lilian Langsepp ja Raho Langsepp
Kujundanud ja küljendanud Sirje Ratso
Sarja makett: Rakett

Autoriõigus: Margus Ott, 2021
Autoriõigus: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2021

ISSN 2228-026X
ISBN 978-9985-58-907-6

TLÜ Kirjastus
Narva mnt 25
10120 Tallinn
www.tlupress.com

Trükk: Pakett

SISUKORD

Eessõna	11
1. Raamatu genees ja tänusõnad	11
2. Transliteratsioon	12
3. Hiina ajaloo perioodid	13
4. Hiina kaart	14
5. Tekstis kasutatud lühendid	15

1. osa. Sissejuhatus

1.1. Muusika	19
1.1.1. Muusikariistad	19
1.1.1.1. Esiaeg	19
1.1.1.2. Shāng'i ajastu (u 1600–1045 eKr)	21
1.1.1.2.1. Kivipillid (kõlakivid)	21
1.1.1.2.2. Nahkpillid (trummid)	22
1.1.1.2.3. Metallipillid (kellad)	24
1.1.1.2.4. Bambus- ja kõrvitspillid (puhkpillid)	26
1.1.1.2.5. Siidipillid (keelpillid)	26
1.1.1.2.6. Puupillid	27
1.1.1.2.7. Pillide liigitus	27
1.1.1.3. Zhōu ajastu (1045 – 3. saj eKr)	28
1.1.1.3.1. Markii Yǐ haud	28
1.1.1.3.2. Kellad	31
1.1.1.3.2.1. Zhōu kellad	31
1.1.1.3.2.2. Kahetoonilisus	31
1.1.1.3.2.3. Arengulugu	35
1.1.1.3.2.4. Markii Yǐ kellamäng	37
1.1.1.3.2.5. Kellamängu hääbumine	38
1.1.1.3.3. Litofon	39
1.1.1.3.4. Siidipillid (keelpillid)	41
1.1.1.3.4.1. Sè 瑟	41
1.1.1.3.4.2. Qín 琴	42
1.1.1.3.4.3. Zhù 筑	45

1.1.1.3.4.4. Zhēng 箏	46
1.1.1.3.5. Bambus- ja kõrvitspillid (puhkpillid)	46
1.1.1.3.5.1. Chí 箎	47
1.1.1.3.5.2. Paaniflööd	47
1.1.1.3.5.3. Suuorelid	48
1.1.1.4. Keiserlik ajastu (alates 221 eKr)	49
1.1.2. Muusikateooria	50
1.1.2.1. Viis heli (yīn 音)	50
1.1.2.2. Kuus/kaksteist helikõrguste etaloni (lǜ 律)	52
1.1.2.3. Helilaad (diào 調)	54
1.1.2.4. Kolmandiku lisamise ja lahutamise meetod	54
1.1.2.5. Temperatsioon	56
1.1.2.6. Noodikiri	58
1.1.3. Muusika iseloom	59
1.1.4. Muusika sotsioloogia	61
1.1.5. Muusika roll kosmoses	63
1.1.5.1. Teisipoolsus, vaimud	63
1.1.5.2. Loodus	64
1.1.5.3. Ühiskond	68
1.1.5.4. Indiviid	71
1.1.5.5. Ennustamine, diagnostika	74
1.1.6. Tekstid	78
1.2. Ennustuspärimus	79
1.2.1. Kiviaeg	79
1.2.2. Kilbi-luu ennustus	82
1.2.2.1. Kilbi-luu pragundamine	82
1.2.2.2. Pragude tõlgendamine	84
1.2.2.3. Kilbi-luukirjad	85
1.2.2.3.1. Sissejuhatus	85
1.2.2.3.2. Kilbi-luukirjade struktuur	86
1.2.2.3.3. Vaimulugemine ja kilbi-luukirjad	88
1.2.2.4. Kilbis-luus kätketud maailmavaade	90
1.2.2.5. Ilukirjanduslik rekonstruktsioon	91
1.2.2.6. Hilisem areng	94
1.2.3. Raudrohu-ennustus	95
1.2.3.1. Varased vormid	95

1.2.3.2. „Muutused“	99
1.2.3.2.1. „Muutuste lõimeteksti“ struktuur	99
1.2.3.2.1.1. Põhitekst	99
1.2.3.2.1.1.1. Joonestik	99
1.2.3.2.1.1.2. Kuusjoone nimetus	102
1.2.3.2.1.1.3. Kuusjoone ütlus	103
1.2.3.2.1.1.4. Jooneütused	104
1.2.3.2.1.2. „Kümme tiiba“	106
1.2.3.2.2. Käsikirjalised ennustustekstid	107
1.2.3.2.2.1. „Raudrohukunst“	107
1.2.3.2.2.2. „Naasmine varasalve“	108
1.2.3.2.2.3. Shanghai muuseumi käsikiri	109
1.2.3.2.2.4. Mǎwángduī käsikiri	110
1.2.3.2.3. Kriitika	111
1.2.3.2.4. Hilisem areng	113
1.2.3.2.5. Praktika	114
1.2.4. Teised ennustusviisid	116
1.2.4.1. Endeaastrolaabid	116
1.2.4.2. Päevaraamatud ja muud	119
1.3. Lõimetekstid	121
1.3.1. Viis lõimeteksti	121
1.3.1.1. „Laulud“	123
1.3.1.2. „Ürikud“	124
1.3.1.3. „Kombed“	125
1.3.1.4. „Muutused“	126
1.3.1.5. „Kevaded ja sügised“	127
1.3.2. Laiendatud lõimetekstla	128
2. osa. Taustamuusika	
2.1. Konfutsius	133
2.2. Mòzǐ	138
2.3. Zhuāngzǐ	148
2.3.1. Taevamuusika („Zhuāngzǐ“ 2.1)	148
2.3.2. Kõiksustiigi muusika („Zhuāngzǐ“ 14.3)	151
2.3.3. Neli sõpra („Zhuāngzǐ“ 6.5)	158
2.3.4. Kolm sõpra („Zhuāngzǐ“ 6.6)	161

2.3.5. Zhuāngzǐ naise surm („Zhuāngzǐ“ 18.2).....	165
2.4. Loomus tuleb vältimatusest välja.....	166
2.5. „Isand Lǚ kevaded ja sügised“	184
2.6. Xúnzǐ	192

3. osa. Muusika

3.1. Muusika ülestähendused (tõlge).....	209
3.2. Muusika on rõõm (essee).....	265
3.2.1. Tekst.....	265
3.2.2. Muusika.....	266
3.2.2.1. Muusika genees.....	266
3.2.2.2. Muusika juur.....	270
3.2.2.3. Hääl, viis, muusika.....	271
3.2.2.4. Muusika mõõtmised.....	273
3.2.2.4.1. Üksikisikuline.....	273
3.2.2.4.2. Ühiskondlik.....	275
3.2.2.4.3. Kosmiline.....	278
3.2.2.5. <i>Less is more</i>	279
3.2.3. Muusika ja kombed.....	280
3.2.3.1. Muusika seest, kombed väljast.....	281
3.2.3.2. Tunne.....	281
3.2.3.3. Jada I.....	286
3.2.3.4. Jada II.....	287
3.2.3.5. Jada III.....	288
3.2.3.6. Miks muusika? Miks kombed?.....	291
3.2.4. Valdamine.....	293
3.2.5. Kokkuvõte.....	297

4. osa. Endetaust

4.1. Zuǒ kommentaar.....	301
4.2. Konfutsius.....	306
4.3. „Ürikud“.....	308
4.4. „Zhōu kombed“.....	310
4.5. „Kommete ülestähendused“.....	313
4.6. Zhuāngzǐ.....	316
4.7. Xúnzǐ.....	318
4.8. Hán Fēizǐ.....	319

5. osa. Muundus

5.1. Lisatud ütlused (tõlge)	323
5.2. Muundus on kulg (essee)	377
5.2.1. „Lisatud ütluste“ taust	377
5.2.2. Sünteesid	378
5.2.3. Isomorfiaread	380
5.2.4. Taoismi lõimimine: rehkendusevälisus	381
5.2.5. Pärimuse lõimimine: umbusk keele suhtes	382
5.2.6. Konfutsiaanluse lõimimine	384
5.2.7. Kultuurigenees	385
5.2.8. Muutus ja teisendus	386
5.2.9. <i>Yin-yang</i>	388
5.2.10. Muutuste läbistamine	388
5.2.11. Tuleviku-mineviku koondpilk	390
5.2.12. Vaim	392
5.2.13. Pisike, hakatuslik	394
5.2.14. Kokkuvõte	395
Kirjandus	397
Lisad	
Lisa 1. Hiina isikunimede register	407
Lisa 2. Hiina tekstide register	411
Lisa 3. Terminiregister	414
Illustratsioonide allikad	418

EESSÕNA

1. Raamatu genees ja tänusõnad

Siinse raamatu kristalliseerumisseemneks olid kaks teksti: „Muusika ülestähendused“ *Yuèjì* 樂記 (edaspidi MÜ) ja „Lisatud ütlused“ *Xìcí* 繫辭 (edaspidi LÜ), mille tõlge ja saateessee on vastavalt raamatu kolmandas ja viiendas osas. Teises osas on valimik järgnevatest Vana-Hiina muusikat puudutavatest tekstidest: muusikaga seonduvad nopped Konfutsiuse „Vestetest ja vestlustest“, „Mòzǐ“ peatükk „Muusika vastu“, „Zhuāngzǐ“ mõned katkendid, väljakaevamistel leitud tekst „Loomus tuleb vältimatusest välja“, „Isand Lǚ kevadetest ja sügistest“ peatükk „Suur muusika“ ja „Xúnzǐ“ peatükk „Arutlus muusikast“. Neljandas osas on väike tekstivalimik hiina vaimulugemispraktikatega seoses: „Zuǒ kommentaarist“, Konfutsiuse „Vestetest ja vestlustest“, „Ürikutest“, „Zhōu kommetest“, „Kommete ülestähendustest“, „Zhuāngzǐ“st“ ja „Xúnzǐ“st“. Esimeses peatükis on pikem ülevaade hiina muusikapärimuse ja vaimulugemise (ehk ennustamise) praktikate kohta.

Mu algne kavatsus oli välja anda MÜ ja LÜ koos esseega kummagi kohta. Nende tekstide koostajate nimed pole teada, ent maailmavaatelt on nad kaunis lähedased ning osa tekstigi on neis sama. Muundus on kogu hiina filosoofia keskne teema ning mitte ainult nendes kahes tekstis, vaid ka mujal põimub see tihti läbi muusikaga. Muusikaga seoses on hiina mõttepärimuses arendatud olulisi ideid ontoloogia, epistemoloogia, eetika, enesekasvatuse ja politoloogia vallast (esteetikat ja ilu seevastu ei käsitleta sellega seoses peaaegu üldse, vähemasti otsesõnu). Muusika oli ka Vana-Kreekas äärmiselt tähtsal kohal, kuid keskseid filosoofilisi arutelusid koondus selle ümber vähem kui Hiinas ning muusikaga seotud filosoofiline huvi liikus sootuks teises suunas pärast seda, kui pütagoorlased jäid mõtlema selle üle, et helikõrgus on seotud pillikeele pikkusega, nii et muusika ajendas hoopis matemaatikaga seotud mõtlemist (nagu me edaspidi näeme, jõuti ka Hiinas muusikaga seoses väga rafineeritud matemaatiliste tulemusteni).

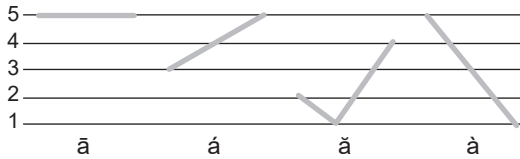
Ajapikku aga lisandus neile kahele tõlkele veel teisi; seejärel aga muutus vajalikuks anda põhjalikum ajalooline ülevaade muusika ja ennustuspärimusest, ning niimoodi võttiski siinne raamat praeguse kuju.

„Muusika ülestähendusi“ ja „Lisatud ütlushi“ hakkasin lähemalt uurima 2011. aastal, kui pidasin Tallinna Ülikoolis loenguid Hiina sõdivate riikide ajastu filosoofia kohta. Hiljem, 2015. aastal pidasin sealsamas kaks seminari, ühe rituaalide ja teise ajalisuse kohta, mis olid muusika ja muunduse temaatikaga lähedalt seotud. Vahepeal andsin ka Muusikaakadeemias filosoofia sissejuhatuses raames üliõpilastele lugeda oma „Muusika ülestähenduste“ tõlget; need seminarid olidki algselt tõukeks tõlge lõpuni teha. Suur tänu kõikidele nimetatud kursustel osalenutele!

Samuti suur tänu neile, kellega olen kirjutamise käigus konsulteerinud: Kadri-Ann Sumera, Jaan Ross, Vambola Krigul, Tarmo Johannes, Toomas Siitan, Märt-Matis Lill, Helena Tulve, Leevi Rosin jt. Eraldi tänu toimetaja Tauno Keldrile, käsikirja retsenseerinud Märt Läänemetsale ning ühele anonüümsele retsensendile, kelle parandused ja märkused on aidanud käsikirja paremaks teha, ehkki kõik puudused ja vead jäävad mõistagi autori vastutusele.

2. Transliteratsioon

Siin kogumikus on kasutatud lihtsustatud *pīnyīn*'i, millest toonimärgid ära jäetakse. Hiina sõnu ja nimesid ei saa tegelikult ilma toonita välja hääldada. Asjatundjagi ei pruugi teada või mäletada iga sõna tooni. Ja igauks võib hiina sõnade toone ette kujutada järgmise lihtsa skeemi abil (mis on ühtlasi prelüüdiks järgnevale muusikateemale), kus on ära toodud tänapäeva mandarini (s.t hiina standardkeele) neli tooni: kõrge, tõusev, langev-tõusev ja langev. Viis joont kujutavad helikõrgusi. Seda skeemi omakorda lihtsustades võiks kolmandat tooni nimetada ka lihtsalt madalaks tooniks (see toon on kenasti ära tuntav ka ilma taastõusva „sabata“), nii et oleks kaks vastandust: kõrge ja madal toon (1. ja 3.) ning tõusev ja langev (2. ja 4.). Nagu te näete, sarnanevad vokaalide diakriitilised toonimärgid helikõrguse muutusega säärasel kujuteldaval noodi-joonestikul.

Joonis 1. Tänapäeva hiina standardkeele toonid

3. Hiina ajaloo perioodid

Hiina ajalugu periodiseeritakse peamiselt dünastiate kaupa. Perioodide lõpud ja algused alati ei kattu. N-ö segadusteaegadel, mil Hiina on olnud killustunud, saab eristada suurt hulka eri riike ja dünastiaid.

Xià	夏	2100–1600 eKr
Shāng	商	1600–1046
Zhōu	周	
Lääne-Zhōu	西周	1046–771
Ida-Zhōu	東周	771–256
Kevadete ja sügiste ajastu	春秋	771–476
Sõdivate riikide ajastu	戰國	476–221
Qín	秦	221–206
Lääne-Hàn	西漢	202 eKr – 9 pKr
Xīn	新	9–23
Ida-Hàn	東漢	25–220
Kolm riiki	三國	220–280
Jìn	晉	266–420
Kuusteist riiki	十六國	304–439
Lõuna ja põhja dünastiad	南北朝	420–589
Suí	隋	589–618
Táng	唐	618–907
Viis dünastiat	五代	907–960
Sòng	宋	960–1271
Yuán	元	1271–1368
Míng	明	1368–1644
Qíng	清	1644–1911
Hiina Vabariik		1911–1949 (Taiwanil tänapäevani)
Hiina Rahvavabariik		1949–...

5. Tekstis kasutatud lühendid

ILKS	„Isand Lõ kevadep ja sügised“
KS	„Kevaded ja sügised“
LTVV	„Loomus tuleb vältimatuses välja“
LÜ	„Lisatud ütlused“
ML	„Muutuste lõimetekst“
MÜ	„Muusika ülestähendused“
NV	„Naasmine varasalve“
SM	Shanghai muuseumi „Muutuste lõimeteksti“ käsikiri
ZK	„Zuõ kommentaar“
XZ	„Xúnzǐ“

1. OSA

SISSEJUHATUS

Ehkki tekstides käsitletud teemad on üldisemad, andkem siin sissejuhatavas osas pisut taustainfot hiina muusika- ja ennustamispärimuse kohta (vastavalt ptk-des 1.1 ja 1.2). Ning kuna kaks peamist fookuses olevat teksti „Muusika ülestähendused“ ja „Lisatud ütlused“ on pärit nn löime-tekstide kogumikest, siis selgitagem ka seda nähtust (ptk-s 1.3).

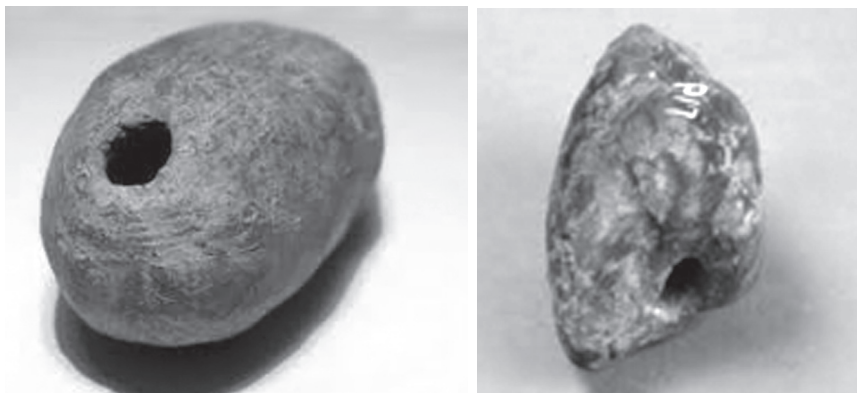
1.1. MUUSIKA

1.1.1. Muusikariistad

1.1.1.1. ESIAEG

Kiviaegsest Jiāhú 賈湖 leiukohast¹ leiti kuus terviklikku õnnekure (*Grus japonensis*) küünarluust tehtud flööti ja veel umbes kolmekümne flöödi tükke, mis on ligi 9000 aastat vanad (Zhang jt 1999).

7000 aastat vanad on anumflöödid *xūn*'id 埙, mis leiti Hémūdùst 河姆渡 Zhèjiāngis; need olid kalakujulised ja kolme sõrmeavaga. 6700–6000 aastat vanad eksemplarid leiti Bàn pō'st 半坡 Xī'an'i lähistel; neil oli kas kaks auku või ainult üks, puhumisava (Tong 1983: 153–154). Juba arenenumad, u 6000 aastat vanad *xūn*'id leiti Jīngcūn'ist 荊村 Wàn róng'is 萬榮 Shānxis. Traditsiooniline *xūn* on munakujuline, seest õõnes ühe või enama auguga savist okariinisarnane anumflööti, mis erineb okariinidest selle poolest, et *xūn*'i sisse puhutakse üle serva, samas kui okariinidel tekitatakse heli läbi huuliku puhumise. *Xūn*'e kasutati edasi ka hilisematel aegadel (neid liigitati „savipillide“ alla, vt tagapool 1.1.1.2.7).

Joonis 4. Hémūdù (paremal) ja Bàn pō (vasakul) anumflööti *xūn*

¹ See avastati 1962. aastal, ent väljakaevamised algasid alles 1980-ndatel.

Joonis 5. Keraamilised trummid Táosi'st Shandong'i provintsis, Longshan'i kultuur (vasakul) ja Lanzhou'st Gansu provintsis, Majiayao kultuur (paremal)

Táosi 陶寺 leiukohast on leitud trumme (keraamiline trumm ja puitraamile tõmmatud alligaatorinahaga nn alligaatoritrumm) ja kõlakivi (dateeritavad vahemikku 2300–2100 eKr) (He 2018: 22). Sealt on leitud ka vasest „kellalaadne ese“, mis on Lothar von Falkenhauseni järgi (1993: 14) vanim leitud kell maailmas. Lähis-Idas arenes metallurgia varem, aga neid oskusi ei suunatud kellade valmistamisele (Falkenhausen 1993: 132).